

Lehet-e ▸ Gulyás Gábor gondolni arra, amire nem lehet gondolni soha?

„Sírba viztek” – a Bizottság Együttes kiállítása a Múcsarnokban, szeptember 3. – november 13.

Homályosan emlékszem a pillanatra, amikor először hallottam feLugossy filozofikus kérdését. Egy házibuliban voltam, feküdtem a padlón, a magnóból üvöltött a Bizottság. Ösztönösen felálltam és a fülebe súgtam a mellettem lévő lánynak: Igen, lehet! Akkoriban, a nyolcvanas években kevéssé számított rendhagyónak, ha egy gimnazista (mint amilyen én voltam) arról hadovál a házibuliban: a művészetben minden lehetséges! Abban viszont kevesen bíztak, hogy a politikai rendszer megváltozik. Nem is biztos, hogy olyan nagyon akartuk – noha a barátaimmal együtt soha nem kedveltük a komenistákat. Abból a szempontból nagyszerűen „megfelelt” nekünk a szocializmus, hogy állandó keretet adott a lázadásunknak és az elvágyódásunknak, lehetett háborogni vagy épp röhögni az abszurditásain, magyarul egyfajta szilárdnak hitt támpont volt, mint kamasz gyerekeknek a vaskalapos szülő.

A Bizottság zenekarról egy valamit kezdettől fogva biztosan tudtam: ezek az alakok, akik zenei szempontból úgy jók, hogy nem jók, nyilvánvalóan nem normálisak. Ez volt a legfontosabb szimpátiaelem – akkoriban nem szerettem a „normális” embereket. Pontosabban azokat, akik megmondták, hogy mi a norma, s persze betartották és betartatták az előírásokat. Imponált, hogy akad egy „nagy” zenekar, amelyik magáról tesz minderre. Amikor később először láttam Wahorn rajzait, majd feLugossy és efZábó műveit, a zenekar már nem működött, de képtelen voltam más perspektívában értelmezni a képzőművészeti alkotásokat, mint amit a Bizottság oly határozottan kialakított. Hosszú idő kellett hozzá, hogy el tudjak vonatkoztatni a múltjuktól, amikor a műveiket nézem. Bernáth(y) esetében más volt a helyzet: tudtam persze, hogy a zenekar elindulásakor milyen fontos szerepet játszott, de amikor én megismertem a Bizottságot, már rég nem volt benne – nekem ő sokkal inkább az Új Hölgyfutár nevezetes botrányával kapcsolódott össze.

A Múcsarnokbeli kiállításnak mindehhez nincs sok köze. Bár rögtön azután, hogy júniusban egy sajtótájékoztatót bejelentettük, mire készülünk szeptemberben, érezhető volt, hogy a felfokozott várakozás egy jó kis retrót vizionál, de legalábbis egy különleges múzeumi tárlatot, amely révén valami csoda folytán – mint mondjuk, *Az éjszaka a múzeumban* című filmben, ahol a szó szoros értelemben megéled a múlt, ráadásul szórakoztató formában – újra összeáll a Bizottság. Az is ezt erősítette, hogy a plakátokon, hirdetésekben nem használhattunk a kiállítás koncepcióját és karakterét megjelenítő arculatot, mert az egyik érintett művész egyértelműen kinyilvánította, hogy rögvést kiszáll a projektből, ha a plakátokon nem jelenik meg az összes olyan ember neve és arcma, aki valaha játszott a zenekarban. A kiállítás előkészítésében részt vállalók közül mindenki másnak evidencia volt, hogy a plakátnak nem a Bizottság tagnyilvántartási dokumentumának kell lennie, hanem egy olyan grafikai jelnek, amely a tárlatra utal, de közösen sem tudtuk ezt megértetni a művésszel, akinek ma is ugyanolyan töretlen a hite önnön tévedhetetlenségében, mint huszonöt évvel ezelőtt volt. Annak idején ezért is szerettük.

A kiállítás alap gondolata az *emlékezés* és az *emlékezet* differenciálódása a kulturális identitásunk szempontjából kiemelten fontos nyolcvanas évek megidézésében, újragondolásában. Ehhez kurátortársammal, Készman Józseffel felhasználtuk a különféle magánarchívumokban megőrzött, egy felhívás nyomán a Múcsarnokba behozott privát fotókat és filmeket, az egykori plakátokat és dokumentumokat is, de végül *két* meghatározó „médiomot” állítottunk a tárlat fókuszába. Mindenekelőtt három egykori Bizottság-tag képzőművészeti munkáit. Miért csak az övéiket? Mert úgy láttuk, úgy látjuk, hogy a műveikben tetten érhető az egykori Bizottság zenekar elementáris nonkonformizmusa, valamint annak későbbi szublimációi. Magyarán: azt igyekeztünk megmutatni, hogy efZábó István, feLugossy László és Wahorn András munkáiban milyen változatokban, hogyan él tovább (máig) az a társadalmi és univerzális belátásokból egyaránt táplálkozó művészi attitűd, amely a Bizottság zenekart

– mint egyfajta összművészeti csoportot – a későkádárizmus alternatív kultúrájának emblematikus jelenségévé tette. Mi az, ami megőrződött mindebből, mi az, ami nyilvánvalóan elveszett? Nem gondolom, hogy egy ilyen válogatás független a művek esztétikai kvalitásától, de ez itt most mégis csak másodlagos volt. A másik meghatározó médium a film. Részint régebbi alkotások (a *Jégkrémbalet*t, néhány televíziós riportfilm s persze a nagy számú home-videó), de nagyjából újak, amelyeket a kiállítás-hoz forgattunk. Négy hónap alatt sok-sok felvételt készítettünk (Mispál Attila filmrendező közreműködésével), közel félszáz embert szólaltattunk meg – ezekből a tárlaton tizenhét rövid és egy hosszabb film látható. A felvett interjúk rendre ugyanazt a történetet próbálják rekonstruálni, természetesen más-más nézőpontból. Számomra ez volt a legizgalmasabb része a munkának: megtapasztalni, hogy az újabb és újabb szubjektív elbeszélések révén miképpen lehetetlenül el bármiféle objektív narratíva esélye. Előzetesen azt gondoltam, hogy az eltelt huszonöt-harminc év egyrészt már kvázi történelmi perspektívát ad, másrészt mivel a személyes emlékek még elevenen élnek, ezek hitelesítik a Bizottság-sztorit. Tévedtem. Ezekből a visszaemlékezésekből nem tudhatjuk meg *biztosan*, mi történt a nyolcvanas években, nem tudhatjuk, ki az, aki rosszul emlékszik. Az bizonyos, hogy az emlékezet és a felejtés hangsúlyosan megjelenik a filmekben, és ez a látogatókat arra ösztönözheti: maguk döntsenek valamely konstrukció mellett, illetőleg (akik átélték ezt az időszakot) saját emlékezetük alapján rekonstruálják a nyolcvanas éveket.

Miért érdekes ez? Miért lehet fontos nekünk a nyolcvanas évek? Az én véleményem szerint többek között azért, mert az a perspektíva, ahogyan a magas kultúráról *ma* gondolkodunk, jórészt akkor alakult ki. Olyan kivételes teljesítményeknek köszönhetjük ezt, mint például a szépirodalomban Esterházy és Nádas monumentális könyvei, a színházművészetben a kaposvári színház és a budapesti Katona iskolateremtő előadásai, a komolyzenében Fischer Iván és Kocsis Zoltán szerepe – s persze sorolhatnánk még a különböző művészeti ágakban a máig ható, kiemelkedő produktumokat. Ennek az időszaknak a jellemző fejleménye az úgynevezett alternatív kultúra is. Természetesen a korábbi évtizedekben is akadt számos alkotó, akinek a művészete idekapcsolódik, de a nyolcvanas években rögzült önálló területként az, amit alternatív kultúrának nevezünk. Így lehetett az A. E. Bizottság ennek a korszaknak az egyik emblematikus alakja.

Kérdés persze, hogy mennyire érvényes ma az a radikális ellenkultúra, amelynek a képviselésében a Bizottság harminc évvel ezelőtt berobbant a kádárizmus áporodott levegőjű világába. Nehéz kérdés, amelyre a kiállítás alapján is többféle válasz adható. Azokban, akik úgy vélik, hogy a nonkonformista attitűd ma is hiteles, joggal merülhet fel még egy további kérdés: miért nem folytatható az, amit a Bizottság csinált? Miért nincs többé Bizottság, ha *pro forma* lehetne? Miközben hajlamosak vagyunk úgy gondolni, hogy az elmúlt negyed évszázadban a lényegét tekintve semmi nem változott, lehetséges, hogy mégis *minden* más? Én ma azt gondolom: igen. Minden lehetséges.